

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет

Семиотика и структурализъм

2. Реторика

Лекция 4

Преподавател: гл. ас. д-р Дарин Тенев

РЕТОРИКА

Тази лекция ще представи някои от важните аспекти на начина, по който структуралистката семиотика схваща реториката.

РЕТОРИКА

Реториката може да се определи като

- Изкуството на красноречието
- Изкуството на убеждаването

Тези две определения не са несвързани. В историята на реториката дълго време красноречието е било само малка част.

РЕТОРИКА

Реториката възниква от спорове за собственост. Първоначалният опит да се изгради определена техника е подчинен на нуждата да можеш да говориш убедително.

РЕТОРИКА

Античната реторика има пет части:

- 1. Inventio*
- 2. Dispositio*
- 3. Elocutio*
- 4. Memoria*
- 5. Actio*

РЕТОРИКА

Inventio е откриването на това, което ще се каже, в двоен смисъл:

- Откриване в смисъл на намиране на нещо, което си е там (срв. израза: “Христофор Колумб е открил Америка.”)
- Откриване в смисъл на изобретяване, измисляне (срв. израза “Едисон е открил електрическата крушка.”)

РЕТОРИКА

Inventio. Откриването като намиране.

Намиране е нужно не само когато адвокатът търси свидетели, отпечатъци, записи от камера и т.н., за да защити клиента си; или когато политикът събира демоскопски проучвания и социологически данни, които да приведе в своята реч. Нужно е и когато писателят събира материал за романа си (срв. “Тютюн” на Д. Димов), а поетът – емоции, които да изрази в стихотворенията си.

РЕТОРИКА

Inventio. Откриването като измисляне.

Трябва да се измисли убедителното.

Убедителното убеждава или рационално, или емоционално.

Емоционалното убеждаване действа с трогване.

Рационалното с примери или с ентимеми.

РЕТОРИКА

Ентимема е в реториката онова, което е силогизмът в логиката. Ентимемата няма за задача да доказва, а да е убедителна. Ентимемата работи най-често като съкратен силогизъм. Например в силогизма “Сократ е човек. Всички хора са смъртни. Следователно Сократ е смъртен.”, ако се изпусне някое от положенията, защото се приема за очевидно (например: “Сократ е човек. Следователно Сократ е смъртен.”), ще има ентимема.

РЕТОРИКА

Dispositio е разполагане. Тази част от реториката се е занимавала с подреждането на речта. Общата структура идва от Коракс:

Увод-Разказ-Аргументация-Отклонение-Заключение

РЕТОРИКА

Elocutio буквално може да се преведе с красноречие. След като е открито онова, което ще се каже, а също и редът, в който ще се изложи, третата част на античната реторика се занимава с начините то да се каже добре, по красив начин. Тук са фигурите и тропите.

РЕТОРИКА

Memoria е изкуството на запаметяването. С Гутенберг постепенно това изкуство заличава и почти напълно изчезва (поне от Европа).

Actio е изкуството на представянето, на изпълнението. Важно е не само тона, с който ще се произнесе речта, но и паузите, облеклото, погледите, мястото на произнасяне, времето.

РЕТОРИКА

Структуралистите (например Ролан Барт в “Старата реторика” или Ж. Женет в “Съкратената реторика”) отбелязват как с напредването на историята реториката все повече бива сведена до третата си част, *Elocutio*, и се превръща в дълъг списък от фигури и тропи, които постепенно на свой ред се свеждат до четири:

метафора, метонимия, синекдоха и ирония.

РЕТОРИКА

Тези четири похвата се основават на три принципа:

сходство, съседство, противопоставяне.

Женет отбелязва, че следващата стъпка е била и тези четири фигури да се сведат до метафора и метонимия, а накрая и само до една твърде генерализирана и загубила евристичната си сила *метафора*.

РЕТОРИКА

Метафора и метонимия са схванати като основните реторически тропи и от един от основоположниците на структурализма: Роман Якобсон (1896-1982). Той ги вижда като основани на двете езикови оси: парадигматична и синтагматична.

РЕТОРИКА

Парадигматичната ос е оста на селекция, а *синтагматичната* ос – оста на комбинация. Ако първата дава парадигмата като съвкупността от елементи, които могат да заемат определена позиция, втората дава синтагмата според правилата за свързване на отделните позиции.

Доколкото първата изразява сходство между елементите, а втората – свързаност или съседство, то метафората работи на принципа на парадигматичната ос, а метонимията – на принципа на синтагматичната.

РЕТОРИКА

Наследството на Якобсон оказва огромно влияние, но от края на 1960-те години структуралисти се захващат да преосмислят принципите, въз основа на които се мислят реторическите фигури и тропи.

Женет се обявява срещу редуцирането на старата богата система и показва защо то е нелегитимно. Така например, синекдохата не бива да се свежда до метонимия, защото отношението част-цяло не може да е отношение по съседство и т.н.

РЕТОРИКА

Изследователи като учените от университета в Лиеж, обединени под името *Група μ* , или Хайнрих Плет, развиват стройна реторическа система, която не само да опише основните принципи на реторическите похвати, но и да може да отчете, подобно на Менделеева таблица, местата на похвати, на които Античността не е дала имена.

РЕТОРИКА

Хайнрих Плет отбелязва, че съвременната реторика се основава на следните четири базисни критерия: аналитична перспектива, генеративен принцип, логическа кохерентност и практическа полезност.

РЕТОРИКА

Съвременната реторика се съсредоточава предимно върху древното *elocutio*.

За Плет *inventio* е преминало в съвременната теория на аргументацията (Перелман, Тулмин), *dispositio* се развива през наратология и изследвания на комуникацията, *memoria* намира днешния си лик в обработването на данни, а *actio* в някакъв смисъл се превръща в теория на медиите.

РЕТОРИКА

Много от структуралистите, които се занимават с реторика, се отказват от традиционното разграничение между фигура и троп, и взимат фигурата като минималната структурна единица.

РЕТОРИКА

Има три семиотични перспективи за разглеждането на фигурите:

- ❖ Синтаксис (отношение знак-знак)
- ❖ Прагматика (отношение знак-подател/ получател)
- ❖ Семантика (отношение знак-”реалност”)

Тук ще бъдат разгледани единствено принципите на семио-синтактичните фигури.

РЕТОРИКА

Двата основни лингвистични елемента, на които стъпват семиостилистичните фигури (определени от отношението между знаците) са:

- *лингвистична* операция; и
- *лингвистично* ниво

РЕТОРИКА

Основните лингвистични операции са а) нарушаване на правилото и б) поддържане на норма.

Фигурите, които нарушават правило, се наричат ***метаболи***.

Фигурите, които поддържат някаква норма, се наричат ***изотопи***.

РЕТОРИКА

Има четири типа нарушаване на правило:

1. Прибавяне
2. Изваждане
3. Субституция
4. Пермутация

РЕТОРИКА

Ако се вземе фонолгичното лингвистично ниво, тези операции могат да бъдат опримерени както следва:

- 1) Прибавяне: “азе хайдутин” – прибавена гласната “е” към “аз”; “во земни суети” – прибавена гласната “о” към предлога “в”.
- 2) Изваждане: “идеята на времето *пренес* ти в вечността” – “пренес” вместо “пренеси”; “А ти *га* чуеш” – “га” вместо “кога”.

РЕТОРИКА

3) Субституция: “чуйш” – “й” замества “ва”, “чуваш”.

4) Пермутация (разместване): “скърб” вместо “скръб”. Анаграмите също са пермутация.

РЕТОРИКА

Прибавянето на звук в началото на думата се нарича *протеза*; в средата – *епентеза*; в края – *парагоге*. Изваждането на звук в началото на думата се нарича *афареза*; в средата – *синкоп*; в края – *апокоп*. Субституцията на звукове се нарича *антистекон*. Размяната на местата на съседни звукове е *метатеза*; разбъркването на звуковете е *анаграма*.

Подобни операции могат да се извършат на всяко от езиковите нива (морфологично, синтактично и т.н.)

РЕТОРИКА

Фигурите, които поддържат или подсилват правило, се наричат *изотопи*. Изотопите са базирани на еквивалентности.

Изотопи на фонологично ниво са например *алитерацията* (повторението на съгласни звукове), *асонанса* (повторението на гасни звукове), *римата*. На морфологично ниво изотоп е *етимологическата фигура* (употреба на думи с еднакъв корен); на синтактично – *синтактичният паралелизъм* (употреба на еднакви синтактични конструкции) и т.н.

РЕТОРИКА

Това позволява да се изработи таблица, в която да се засичат лингвистичните нива и лингвистичните операции, за да се определи мястото и функцията на съответната фигура.

В съответствие с нивото структуралистите говорят в случая с метаболите за метафонеме, метаморфеме, метатаксеми, метасемеми и т.н.; а в случая с изотопите – за изофонеме, изоморфеме, изотаксеми, изосемеми и т.н.

операции нива		Нарушаващи правилото				Подсилващи нормата
		прибавя не	изважда не	субститу ция	пермутац ия	еквивалентност
фонологично		протеза, епентеза, парагоге	афареза, синкоп, апокоп	анти- стекон	анаграма, метатеза	алитерация, асонанс, рима
морфологично						етимологическа фигура
синтактично					хиазъм	синтактичен паралелизъм
текстологично						
семантично						
графично						

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Инвестира във вашето бъдеще!

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО, МЛАДЕЖТА И НАУКАТА

Схема BG051PO001-4.3.04

„Развитие на електронни форми на дистанционно обучение в системата на висшето образование“

Проект BG051PO001-4.3.04-002

Усъвършенстване и развитие на вътрешната система за електронна форма на дистанционно обучение във
Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Този учебен ресурс е създаден с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз.